

5. NÁRODNÍ ÚČTY

Národní účty sestavované v České republice jsou založeny na evropském standardu ESA 2010 (nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 549/2013, o evropském systému národních a regionálních účtů v Evropské unii) a řadě doplňujících a upřesňujících nařízení.

5

Základní kostru českých národních účtů tvoří soustava sektorových účtů. Na ně navazují další tabulky a bilance, zejména tabulky dodávek a užití a bilance nefinančních aktiv nebo podrobný přehled daňových příjmů a příjmů ze sociálních příspěvků.

V sektorových účtech jsou zachyceny veškeré materiální, důchodové, peněžní a ostatní toky mezi všemi ekonomickými subjekty uvnitř národní ekonomiky i ve vztahu k zahraničí, a zároveň i výsledky těchto toků. Zachycení tak složitého ekonomického mechanismu, jako je národní ekonomika v komplexní a přitom relativně jednoduché podobě, je umožněno seskupením všech ekonomických subjektů uvnitř národního hospodářství do několika skupin podle jejich převažující role v ekonomice (do tzv. institucionálních sektorů) a uspořádáním všech různorodých tokových a stavových veličin do systému účtů a tabulek.

Institucionální sektory

Národní účty popisují ekonomický proces v rozdělení podle institucionálních sektorů a subsektorů. Každý sektor (subsektor) se skládá z jednotek, které mají podobné základní činnosti, funkce a ekonomické chování a patří ke stejnému typu výrobce. Každá jednotka je zaříděna pouze do jednoho sektoru (subsektoru). Mezi **rezidentské institucionální sektory**, které tvoří národní hospodářství (**S.1**) patří:

- **nefinanční podniky (S.11)**, jejichž základní činností je výroba výrobků a nefinančních služeb; jsou to např. zemědělské, průmyslové, stavební nebo dopravní podniky, školy nebo zdravotnická zařízení (akciové společnosti, družstva, státní podniky atd.);
- **finanční instituce (S.12)**, jejichž základní činností je finanční zprostředkování nebo finanční pomocná činnost; jsou to např. banky, úvěrová družstva, fondy peněžního trhu, investiční fondy, finančně leasingové společnosti, kapitálové společnosti (např. holdingové finanční společnosti), pomocné finanční instituce (burzy nebo investiční společnosti), pojišťovny a penzijní fondy;
- **vládní instituce (S.13)**, jejichž produkce je určena pro individuální a kolektivní spotřebu, a které jsou financovány zejména povinnými platbami od jednotek z jiných sektorů; jsou to organizační složky státu (např. ministerstva, ústřední úřady a jimi řízené organizace), mimorozpočtové fondy, a jiné ústřední instituce, územní samosprávné celky (kraje, obce, města, dobrovolné svazky obcí a regionální rady regionů soudržnosti), příspěvkové organizace a fondy sociálního zabezpečení (zdravotní pojišťovny), jsou zde i neziskové instituce a nefinanční a finanční korporace pojímané jako netržní jednotky a zaříděné v S.13 v souladu s kvalitativními a kvantitativními kritérii ESA 2010;
- **domácnosti (S.14)** zahrnující jednotlivce nebo skupiny jednotlivců jako konečné spotřebitele a drobné podnikatele produkující tržní výrobky a služby (řemeslníky, samostatně hospodařící zemědělce, soukromé lékaře, advokáty, daňové poradce apod.) a společenství vlastníků jednotek;
- **neziskové instituce sloužící domácnostem (S.15)**, které jsou netržními výrobci; jsou to politické strany, církevní a náboženské společnosti, nadace, odborové svazy, profesní a vzdělávací společnosti, zájmové nebo dobročinné organizace, aj.

Národní účty popisují také ekonomické operace s nerezidenty, tj. jednotkami, které sídlí mimo ekonomické území České republiky, alespoň jeden rok nebo déle. **Nerezidenti (S.2)** představují seskupení jednotek (bez ohledu na charakteristiku jejich funkcí a zdrojů), které je rozděleno na členské státy a instituce EU a státy mimo EU. Jsou to např. zastupitelské úřady cizích států nebo mezinárodní organizace, které byly založeny a fungují na základě mezinárodních dohod nebo oddělené části mateřských společností (např. pobočky výrobních podniků, bank a pojišťovacích společností). Údaje za nerezidenty se nezahrnují do položek za národní hospodářství celkem (S.1).

V každém institucionálním sektoru jsou v českých národních účtech všechny produkční jednotky seskupeny i podle charakteru jejich převažující činnosti do odvětví. Pro odvětvové zařazení každé produkční jednotky se používá Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE), která je českou verzí standardní klasifikace EU (NACE Rev. 2).

Posloupnost účtů

Dalším charakteristickým rysem národních účtů je seskupení všech tokových a stavových veličin podle jejich ekonomického charakteru a jejich uspořádání do systému účtů a tabulek. Obecné principy uspořádání a zápisů jsou v národním účetnictví v podstatě podobné obecným principům známým z podnikového účetnictví.

Každý z účtů systému je vybilancovaný. Vyplyvá to buď z definice účtů (účet výrobků a služeb), anebo je použita vyrovnávací (bilanční) položka, která se pak přenáší do dalšího účtu. Bilanční položky jsou v účtech zachycovány buď čisté, nebo hrubé. Rozdíl v obou pojetích je tvořen spotřebou fixního kapitálu. Účet výrobků

a služeb se sestavuje pouze za národní hospodářství jako celek, zatímco všechny ostatní účty se sestavují za jednotlivé institucionální sektory a subsektory, a samozřejmě i za národní hospodářství jako celek.

Účet výrobků a služeb zobrazuje, jak jsou celkové zdroje (produkce, dovoz a čisté daně z produktů) za národní hospodářství jako celek použity (pro mezipotřebu, konečnou spotřebu, tvorbu kapitálu a pro vývoz). V souladu s obecnou definicí je celkový objem zdrojů v rovnováze s jejich užitím. Vzhledem k tomu, že v tomto účtu jsou zachyceny toky zboží a služeb, které mají v ekonomice opačný směr než toky peněz za ně vydané, jsou zde zdroje a užití zobrazeny na opačných stranách, než je tomu u účtů sektorových.

Běžné účty zachycují tvorbu, rozdělení a přerozdělení důchodů a jejich užití pro konečnou spotřebu. Výslednou vyrovnávací položkou jsou úspory (B.8), které jsou nově vytvořeným zdrojem pro akumulaci. Mezi běžné účty patří: účet produkce, účet tvorby důchodů, účet prvotního rozdělení důchodů (dále rozčleněný na účet podnikatelských důchodů a účet rozdělení ostatních prvotních důchodů), účet druhotného rozdělení důchodů, účet přerozdělení naturálních důchodů a účet užití důchodů. Účet užití důchodů má v soustavě podobu dvou obsahově odlišných účtů – účtu užití disponibilních důchodů a účtu užití upravených disponibilních důchodů.

Účty akumulace zobrazují u každého sektoru změny objemu i ocenění jednotlivých složek jeho aktiv a závazků. Celá sestava akumulačních účtů je tvořena těmito účty: kapitálový účet (členěný na účet změn čistého jmění vlivem úspor a kapitálových transferů a účet pořízení nefinančních aktiv), finanční účet a účty ostatních změn aktiv (členěné na účet ostatních změn objemu aktiv a účty přecenění – účty nominálního, neutrálního a reálného zisku z držby).

Rozvahové účty zachycují hodnoty aktiv a závazků, které jsou v určitý moment (k počátku a ke konci kalendářního roku) v držení daného sektoru či subsektoru a změny v rozvaze. Vyrovnávací položkou je čisté jmění (B.90), které v úhrnu za národní hospodářství představuje národní bohatství, tj. veškerá nefinanční a finanční aktiva po odpočtu finančních závazků ve vztahu k nerezidentům. Význam rozvahy pro celý systém národních účtů je především v tom, že završuje posloupnost účtů, neboť zobrazuje konečný výsledek zápisů v běžných a v akumulačních účtech. Mezi rozvahové účty patří: počáteční rozvaha, změny v rozvaze a konečná rozvaha.

Účty nerezidentů slouží pro zachycení transakcí mezi rezidentskými a nerezidentskými jednotkami (co je zdrojem pro nerezidenty, je pro rezidenty nákladem). Posloupnost účtů je obdobná jako u účtů rezidentských institucionálních sektorů, tj. účet výrobků a služeb nerezidentů, účet prvotních důchodů a běžných transferů nerezidentů, účty akumulace nerezidentů (členěné na kapitálový a finanční účet nerezidentů, účet ostatních změn aktiv nerezidentů, tj. účet ostatních změn objemu aktiv nerezidentů a účet přecenění) a rozvahy nerezidentů.

Účty nerezidentů zachycují toky a stavy mezi nerezidenty a rezidenty, nezachycují tedy vztahy mezi nerezidenty navzájem, tj. nevyjadřují souhrn ostatního světa. V české praxi je proto používáno stejně podrobné členění jednotlivých toků a stavů v účtech jako u rezidentských sektorů, včetně podrobného členění účtů akumulace a rozvahových účtů.

Charakteristika ukazatelů

Každý ukazatel (transakce, ostatní toky a stavy) je v národních účtech označen kódem, který je v souladu s mezinárodním standardem ESA 2010, nebo z něj vychází. Transakce s výrobky a službami se označují kódem **P** (s nevyroběnými aktivy NP), rozdělovací transakce kódem **D**, vyrovnávací položky kódem **Bg** (v hrubém pojetí včetně spotřeby fixního kapitálu) nebo **Bn** (v čistém pojetí – po vyloučení spotřeby fixního kapitálu), transakce s finančními nástroji kódem **F** a ostatní změny aktiv, závazků a čistého jmění kódem **K**. Stavby nefinančních aktiv uváděné v počáteční a konečné rozvaze se označují kódem **AN** a stavby finančních aktiv včetně ostatních pohledávek a závazků se označují kódem **AF**. Podrobnější členění standardních položek národních účtů je doplněno kódem X, např. XAF.

ESA 2010 obsahují také funkční klasifikace: COFOG (Klasifikace funkcí vládních institucí), COPNI (Klasifikace služeb neziskových institucí sloužících domácnostem podle účelu), COICOP (Klasifikace individuální spotřeby podle účelu), nebo NACE Rev. 2 pro ekonomické činnosti a CPA 2015 pro produkty podle ekonomických činností.

Produkce výrobků a služeb (P.1) představuje hodnotu tržních i netržních výrobků a služeb, které jsou výsledkem produkční činnosti rezidentských jednotek v daném období na území České republiky. Tvoří ji:

- **tržní produkce (P.11)**, která obsahuje zejména tržby z prodeje výrobků a služeb vlastní výroby, obchodní rozpětí a změnu stavu nedokončené výroby a výrobků;
- **produkce pro vlastní konečné užití (P.12)**, tj. netržní produkce, kterou si jednotka ponechá pro svou tvorbu kapitálu nebo pro vlastní konečnou spotřebu. Obsahuje zejména aktivaci výrobků a služeb, zemědělskou produkci domácností pro vlastní spotřebu, individuální bytovou výstavbu domácností a imputované nájemné domácností bydlících ve vlastních domech a bytech;
- **ostatní netržní produkce (P.13)** je součtem netržní produkce poskytované za ekonomicky nevýznamné ceny (P.131 – platby za netržní produkci) a netržní produkci poskytovanou zdarma (P.132 – ostatní netržní produkce). Bezplatná ostatní netržní produkce (P.132) je vyjádřena jako rozdíl mezi vynaloženými provozními náklady včetně čistých daní z výroby a dovozu vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem a jejich tržbami z prodeje výrobků a služeb (P.11+P.131) a produkci pro vlastní konečné užití (P.12).

Mezispotřeba (P.2) představuje hodnotu výrobků a služeb (včetně FISIM) spotřebovaných v průběhu příslušného období rezidentskými výrobci v procesu výroby jiných výrobků a služeb.

Výdaje na konečnou spotřebu (P.3) zahrnují výdaje na konečnou spotřebu domácností, vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem. Konečná spotřeba vyjadřuje hodnotu výrobků a služeb k uspokojení kolektivních a individuálních potřeb. Rozděluje se z hlediska úhrady (kdo převážně hradí) a z hlediska spotřebitele. Výdaje na konečnou spotřebu se dále člení na:

- **výdaje na individuální spotřebu (P.31)**, které jsou součtem výdajů na individuální spotřebu domácností, vládních a neziskových institucí. Výdaje domácností na individuální spotřebu zahrnují zejména nákupy výrobků a tržních služeb (včetně FISIM), služby bydlení (propočtené nájemné za domácnosti bydlící ve vlastních obydlích), hodnotu výrobků produkovaných domácnostmi pro vlastní spotřebu, např. ovoce nebo zeleninu; výrobky a služby poskytované zdarma nebo se slevou a nákupy českých turistů v zahraničí. Výdaje hrazené vládními institucemi jsou stanoveny podle odpovídajících vládních funkcí (COFOG). Výdaje neziskových institucí sloužících domácnostem na konečnou spotřebu jsou stanoveny ve výši jejich bezplatných netržních služeb a celé se považují za výdaje na individuální konečnou spotřebu;
- **výdaje na kolektivní spotřebu (P.32)** vládních institucí jsou stanoveny v rozsahu jejich výdajů na kolektivní spotřebu podle odpovídajících funkcí (COFOG).

Skutečná konečná spotřeba (P.4) představuje součet skutečné konečné spotřeby domácností (P.41, resp. součet výdajů domácností, vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem na individuální spotřebu) a skutečné konečné spotřeby vládních institucí (P.42, což je totožné s výdaji vládních institucí na kolektivní spotřebu). Úhrnná skutečná konečná spotřeba (P.4) je proto shodná s úhrnem všech výdajů na konečnou spotřebu (P.3).

Tvorba hrubého fixního kapitálu (P.51g) zahrnuje pořízení a úbytky fixních aktiv a zvýšení hodnoty nevyráběných nefinančních aktiv (P.511), náklady na převod nevyráběných nefinančních aktiv (P.512) a pořízení nevyráběných aktiv (NP). Pořízení fixních aktiv tvoří nákup nových nebo použitých fixních aktiv (včetně aktiv vytvořených ve vlastní režii), technické zhodnocení (rekonstrukce, modernizace, rekultivace půdy apod.), a bezúplatná nabytí stávajícího dlouhodobého majetku. Úbytky fixních aktiv představují prodeje a bezúplatná předání stávajícího dlouhodobého majetku. Součástí tvorby hrubého fixního kapitálu je i pořízení a úbytky vojenské techniky (které se promítaly v mezispotřebě a v konečné spotřebě vládních institucí v souladu s ESA95). Položka P.51g se sleduje v rozdělení podle typu fixních aktiv (byty, budovy a stavby, stroje a zařízení, zbraňové systémy aj.).

Změna zásob (P.52) představuje rozdíl mezi hodnotou přírůstků a úbytků zásob (včetně běžných ztrát na výrobcích) po vyloučení vlivu cenových změn a nahodilých událostí.

Čisté pořízení cenností (P.53) představuje pořízení takového produktu, který není prvotně určen pro výrobu nebo spotřebu, za normálních podmínek se v průběhu času fyzicky neznehodnocuje a jeho majitel jej nabývá a drží hlavně za účelem uchování hodnot.

Vývoz (P.6) a dovoz (P.7) představuje hodnotu zboží a služeb směňovaných mezi rezidentskými a nerezidentskými jednotkami. Součástí dovozu je například i spotřeba českých občanů v cizině a naopak součástí vývozu je i spotřeba cizinců v České republice. Uvedené transakce jsou zachyceny v rozdělení na vývoz a dovoz zboží a vývoz a dovoz služeb a dále v rámci zemí EU a mimo země EU. Vývoz je zachycen v cenách FOB (cena na hranici vyvážející země) a dovoz je zachycen v cenách CIF (cena na hranici dovážející země) v tabulkách dodávek a užití a pro účely odhadu HDP. V sektorových účtech je vývoz i dovoz shodně zachycen v cenách FOB. Údaje o vývozu zahrnují také hodnotu FISIM.

Náhrady zaměstnancům (D.1) – peněžní i naturální, zahrnují mzdy a platy a sociální příspěvky placené zaměstnavatelem:

- **mzdy a platy (D.11)** představují celkové (peněžní a naturální) odměny zaměstnancům za jimi provedenou práci. Obsahují mzdy a platy za vykonanou práci pro zaměstnavatele, platy společníků firmy nebo členů družstev, dále platy a výdaje na uniformy vojáků z povolání, příspěvky věnované zaměstnancům na dopravu do práce a z práce, na stravování, na jejich kulturní nebo sportovní vyžití a jiné; zahrnují se i výrobky a služby poskytované zaměstnancům zdarma nebo za sníženou cenu. Uvádějí se před odpočtem daně z příjmu, zákonných (povinných) příspěvků na sociální a zdravotní pojištění, případně jiných srážek;
- **sociální příspěvky zaměstnavatelů (D.12)** placené zaměstnavatelem za jeho zaměstnance na všeobecné sociální a zdravotní pojištění, na penzijní a zdravotní přípojištění, povinné úrazové pojištění (skutečné sociální příspěvky zaměstnavatelů) a přímé sociální podpory od zaměstnavatelů (nenávratné výpomoci hrazené např. ze sociálního fondu) a náhrada mzdy (nemocenské) hrazené zaměstnavatelem v období pracovní neschopnosti zaměstnanců, po dobu vymezenou zákonem (imputované sociální příspěvky). Položka D.12 se dále sleduje v rozdělení na příspěvky placené na penzijní pojištění zaměstnanců a ostatní sociální příspěvky.

Daně z výroby a dovozu (D.2) – nepřímé daně, zahrnují daně z produktů (např. daň z přidané hodnoty, cla, daně z dovozu, spotřební daně aj.) a ostatní daně z výroby (např. daně z nemovitých věcí, silniční daň, poplatky za znečištění vod a ovzduší aj.). Základem pro výpočet jsou údaje o daňových příjmech upravené metodou časového posunu, tj. odpovídající částka je posunuta do období, ve kterém vznikla daňová povinnost.

Dotace (D.3) – jsou jednostranné platby vládních nebo evropských institucí výrobcům. Člení se na dotace na produkty a ostatní dotace na výrobu:

- **dotace na produkty (D.31)** se poskytují na jednotku vyráběných výrobků a poskytovaných služeb; mají většinou charakter kompenzační ztrát ve výrobě a při poskytování služeb; jsou to např. dotace na zemědělské produkty, na osobní dopravu, nebo na teplo;
- **ostatní dotace na výrobu (D.39)** obsahují dotace podnikatelským subjektům a dotace podnikům, které zaměstnávají osoby se změněnou pracovní schopností – zejména dotace na úhradu běžné ztráty, nebo dotace na útlum těžby, nebo dotace na výrobu z fondů EU.

Čisté důchody z vlastnictví (D.4) vyjadřují saldo mezi přijatými a vydanými důchody z vlastnictví finančních a hmotných nevyráběných aktiv. Obsahují úroky (z vkladů, dluhových cenných papírů, půjček včetně finančního leasingu, upravené o hodnotu finančních služeb nepřímo měřených – FISIM), dividendy a podíly na zisku (s výjimkou superdividend), některé další důchody z rozděleného zisku a čerpání podnikatelského důchodu a pachtovné (rentu). Úroky ze swapových operací a operací v rámci dohod o budoucích úrokových sazbách – FRA, se zachycují na finančním účtu. Superdividendy (např. zadržené a vyplacené jednorázově za několik let) se zachycují na finančním účtu jako čerpání účasti jejich vlastníkem.

Běžné daně z důchodu, ze jmění aj. (D.5) zahrnují daně z příjmu a daň z kapitálových zisků (přímé daně) včetně daňových doplatků a penále. Jsou to daně z příjmu fyzických a právnických osob, včetně daní z úroků, dividend, z osobních výher a loterií nebo z nákupů a prodejů nemovitého majetku. Základem pro výpočet jsou údaje o daňových příjmech upravené metodou časového posunu. Dále jsou zde zahrnuty některé správní poplatky (např. poplatky za psy nebo za povolení k jízdě apod.). Od ledna 2014 zahrnují daně z příjmu také příjmy z dědictví a darů (které není možné identifikovat). Daně z finančního majetku nejsou v soustavě daní České republiky zavedeny.

Čisté sociální příspěvky (D.61) – povinné i dobrovolné, se rozdělují podle plátců (placené zaměstnavatelem za své zaměstnance a domácnostmi, tj. zaměstnanci, osobami samostatně výdělečně činnými a samoplátcí) a na skutečné a imputované sociální příspěvky. Skutečné sociální příspěvky zobrazují souhrnně všechny platby těm, kdo poskytují sociální dávky, tj. příspěvky na povinné sociální, zdravotní a povinné úrazové pojištění a na penzijní připojištění. Imputované sociální příspěvky jsou přímé sociální podpory od zaměstnavatelů. Tato druhá imputace vyplývá z potřeb vyrovnání vztahu k sociálním dávkám. V rámci uvedených příspěvků se také vykazují penzijní a jiné než penzijní sociální příspěvky. Součástí sociálních příspěvků je také platba za služby poskytované korporacemi, které sociální příspěvky spravují. Příjmy vládních institucí ze sociálních příspěvků jsou upraveny metodou časového posunu.

Sociální dávky jiné než naturální sociální transfery (D.62) obsahují dávky vyplývající z účasti v programech sociálního pojištění, tj. v rámci sociálního zabezpečení (všeobecného sociálního pojištění a povinného úrazového pojištění, které platí zaměstnavatel za své zaměstnance) a penzijního připojištění. Dále jsou obsaženy peněžní sociální dávky hrazené obcemi (z rozpočtu, mimo programy pojištění) v rámci péče o rodinu nebo o staré občany a náhrada mzdy (nemocenské) hrazená zaměstnavatelem v období pracovní neschopnosti jejich zaměstnanců. Sociální dávky se sledují v rozdělení na dávky z penzijního pojištění, ostatní dávky sociálního pojištění a sociální výpomocné dávky.

Ostatní běžné transfery (D.7) zahrnují platby neživotního pojištění a zajistné, náhrady z neživotního pojištění, platby uvnitř sektoru vládních institucí, běžnou mezinárodní spolupráci a jiné běžné transfery. Neživotní pojištění je zachyceno jako čisté pojistné (tj. pojistné snižené o hodnotu pojišťovacích služeb) a jako pojistné náhrady; nezahrnují se transakce související se životním pojištěním, penzijním připojištěním ani se všeobecným sociálním a zdravotním pojištěním. Běžné transfery uvnitř sektoru vládních institucí obsahují neinvestiční transfery mezi státním rozpočtem a rozpočty orgánů místních vládních institucí; transfery mezi jednotkami stejného subsektoru sektoru vládních institucí jsou konsolidovány (např. mezi státním rozpočtem a veřejnými vysokými školami). Běžná mezinárodní spolupráce představuje transfery mezi vládou České republiky a vládami jiných zemí nebo mezinárodními organizacemi (např. platby v rámci Evropské unie, OSN nebo dotace z fondů EU, potravinovou pomoc, technickou pomoc a jinou výpomoc). Ostatní běžné transfery pak zahrnují běžné transfery pro neziskové instituce sloužící domácnostem (členské příspěvky a finanční podpory politickým, odborovým, církevním a podobným institucím, platby na humanitární účely), běžné transfery mezi domácnostmi (finanční pomoci a dary od příbuzných a částky výživného včetně soukromých mezinárodních transferů), a jiné transfery, které nebyly zahrnuty v předchozích položkách (např. penále, pokuty ve správním a blokovém řízení, výhry, resp. sázky do výše výher, platby odškodného – sankční a regresní náhrady apod.) a platby vládních institucí orgánům EU (tzv. vlastní zdroje EU odvozené z DPH a HND).

Naturální sociální transfery (D.63) jsou transfery domácnostem od vládních institucí nebo od neziskových institucí sloužících domácnostem (NISD). Představují hodnotu výrobků a služeb poskytnutých zejména ve formě zdravotní a sociální péče, vzdělání, bydlení. Jsou to zejména naturální dávky související se zdravotním pojištěním (platby za zdravotní pomůcky, lékařské, zubní ošetření, operace apod.) hrazené zdravotními pojišťovnami těm, kdo toto zboží a služby poskytují. Dále jsou zde obsaženy věcné dávky poskytované obcemi a hodnota výrobků a služeb v rozsahu výdajů vládních institucí a NISD na individuální spotřebu. Naturální sociální dávky se dělí podle toho, zda odpovídající výrobky a služby byly vyrobeny jako netržní produkce vládními institucemi a NISD nebo těmito jednotkami nakoupeny na trhu (včetně refundací schválených výdajů domácností za určité druhy výrobků a služeb).

Úpravy o změny penzijních nároků (D.8) je částka, o kterou se upravují disponibilní důchody domácností a penzijních fondů, aby se vyrovnaly penzijní nároky domácností se změnami penzijních závazků („rezerv“) penzijních fondů ve finančním účtu. Je stanovena jako rozdíl mezi přijatým pojistným a vyplacenými důchody. Životní pojištění domácností se v národních účtech chápe jako úspora.

Kapitálové transfery (D.9) jsou jednostranné transakce, které mají za následek změnu vlastnictví nefinančních nebo finančních aktiv. Jsou to kapitálové daně (daně z dědictví a darovací daně), investiční dotace, resp. granty (např. z fondů EU) a ostatní kapitálové transfery, zejména dědictví a dary investičního charakteru, restituční hmotné i finanční náhrady, bezúplatné převody majetku nebo transfery z titulu vyvolaných vládních garancí a odpuštění dluhu. Daně z dědictví a darů byly koncem roku 2013 zrušeny a veškeré příjmy z dědictví a darů jsou od ledna roku 2014 součástí daně z příjmů.

Nefinanční aktiva (AN) zahrnují vyrobená (AN.1) a nevyráběná (AN.2) aktiva. Vyrobená aktiva (AN.1) se dále člení na fixní aktiva (AN.11), zásoby (AN.12) a cennosti (AN.13).

Fixní aktiva (AN.11) zahrnují nefinanční (vyrobená) aktiva používaná ve výrobním procesu po dobu delší než jeden rok. Zahrnují např. obydlí, ostatní nebydlové a stavby, stroje a zařízení, zbraňové systémy, pěstované biologické zdroje, náklady na převod vlastnictví nevyráběných aktiv a produkty duševního vlastnictví.

Zásoby (AN.12) tvoří materiál a suroviny určené pro mezispotřebu, nedokončená produkce, hotové výrobky, vojenské zásoby a obchodní zboží. Součástí zásob jsou i strategické rezervy státu, stavby vykazované u producentů a zásoby dřeva na pni lesních porostů.

Cennosti (AN.13) obsahují například drahé kameny a vzácné kovy, starožitnosti a ostatní umělecké nebo sběratelské předměty, které jejich majitelé nabývají a drží za účelem uchování hodnot.

Nevyráběná nefinanční aktiva (AN.2) představují hmotná nevyráběná aktiva, tj. přírodní zdroje (AN.21) – půdu, nerostné a energetické rezervy, nepěstované biologické zdroje a vodní zdroje, a ostatní přírodní zdroje (např. vysílací a komunikační frekvence), a smlouvy, pronájmy a licence (AN.22), např. obchodovatelný provozní pronájem, nakoupenou dobrou pověst (*goodwill*) nebo emisní povolenky.

Finanční aktiva a závazky (F, AF) obsahují zásobu hodnoty představující prospěch pro ekonomického vlastníka vyplývající z držby platebních prostředků, dluhových cenných papírů, poskytnutých půjček, účastí, finančních derivátů a ostatních pohledávek. Finanční aktiva mají odpovídající protipoložku v závazcích, které představují povinnost dlužníka provést platbu/platby věřiteli.

Měnové zlato a zvláštní práva čerpání (F.1, AF.1). Měnové zlato je finančním (rezervním) aktivem České národní banky (F.11, AF.11) a je součástí devizových rezerv České republiky. Zvláštní práva čerpání (ZPČ) jsou mezinárodní rezervy aktiv u Mezinárodního měnového fondu (F.12, AF.12). Pro jejich držitele představují vylučná a bezpodmínečná práva získat jiná rezervní aktiva; vytvářejí rámeček disponibilních úvěrů.

Oběživo a vklady (F.2, AF.2) v národní a cizí měně zahrnují oběživo (bankovky a mince, používané v platebním styku – F.21, AF.21), převoditelné vklady (vklady na běžných a žirových účtech, na vkladních knížkách bez výpovědní lhůty, neterminované vklady – F.22, AF.22 včetně mezibankovních vkladů) a ostatní vklady (F.29, AF.29) – terminované, či jinak omezené vklady, včetně úsporných vkladů a nepřevoditelných dluhových cenných papírů, depozitních certifikátů a vkladových listů.

Dluhové cenné papíry (F.3, AF.3) jsou převoditelné cenné papíry prokazující dluh emitenta a pohledávku věřitele. Sledují se v rozdělení podle doby původní splatnosti, tj. krátkodobé (se splatností do jednoho roku – F.31, AF.31) a dlouhodobé (se splatností delší než jeden rok – F.32, AF.32). Jsou to směnky, pokladniční poukázky, obligace s pevnou nebo pohyblivou úrokovou sazbou, v národní nebo cizí měně.

Půjčky (F.4, AF.4) jsou nepřevoditelné finanční nástroje. Zahrnují zejména bankovní úvěry (investiční, spotřebitelské, hypotekární aj.), dále půjčky (včetně půjček vyplývajících z finančního leasingu a splátkového prodeje) a jiné návratné finanční výpomoci mezi institucionálními jednotkami, včetně vztahů k Mezinárodnímu měnovému fondu nebo zemím Evropské unie. Sledují se v rozdělení na krátkodobé (F.41, AF.41) – s původní splatností do jednoho roku, a na požádání a dlouhodobé (F.42, AF.42) – s původní splatností delší než jeden rok.

Účasti (F.5, AF.5) představují podíl na majetku korporací nebo kvazikorporací a vyjadřují nárok na důchod z vlastnictví. Je to hodnota, kterou institucionální jednotky vykazují ve svých aktivech jako majetkové účasti (akcie, podíly, podílové listy) v listinné i zaknihované podobě. V rozvaze nefinančních a finančních korporací a kvazikorporací jsou vedeny na straně pasiv především jako základní kapitál. Položka F.5, AF.5 se sleduje v rozdělení na akcie a ostatní účasti (F.51, AF.51 – kótované akcie, nekótované akcie a ostatní účasti) a účasti v investičních fondech (F.52, AF.52 – akcie nebo podílové listy, včetně fondů peněžního trhu). Položka ostatní účasti obsahuje účasti ve společnostech s ručením omezeným, v družstvech a v sektoru vládních institucí, také účasti ve státních podnicích a v mezinárodních bankách.

Pojistné, penzijní a záruční programy (F.6, AF.6) vyjadřují závazky jednotek spravujících prostředky z uvedených programů a nároky oprávněných osob (na náhradu škody, výplatu budoucích penzí nebo uplatnění záruky). Jsou rozděleny do šesti skupin – technické rezervy neživotního pojištění (F.61, AF.61), životního pojištění (F.62, AF.62), penzijní nároky (F.63, AF.63), nároky penzijních fondů na penzijní správce (F.64, AF.64), nároky na jiné dávky než penzijní (F.65, AF.65; představují přebytek příspěvků nad dávkami a rovnají se úpravě na účtu užití důchodů) a rezervy na uplatnění záruky (F.66, AF.66).

Finanční deriváty (F.7, AF.7) – jsou finanční nástroje (sekundární aktiva) ve formě smluvního uspořádání vázané na určitý finanční nástroj (např. dluhové cenné papíry), ukazatel nebo komoditu (např. nefinanční aktivum), které umožňují převádět finanční riziko na jiný subjekt. Zahrnují např. opce, forwardy, swapy, dohody o budoucích úrokových sazbách (FRA). Položka F.7, AF.7 se člení na finanční deriváty (F.71, AF.71) a zaměstnancké opce na akcie (F.72, AF.72).

Ostatní pohledávky/závazky (F.8, AF.8) vyplývají z časového nesouladu mezi transakcí a odpovídající platbou. Zahrnují obchodní úvěr (tj. pohledávky/závazky z dodavatelsko-odběratelských vztahů s výjimkou bankovního úvěru a půjček na financování obchodního úvěru) a zálohy na výrobky a služby (F.81, AF.81) a jiné pohledávky/závazky (F.89, AF.89), které nebyly zohledněny v jiných položkách finančního účtu a vztahují se např. k daním, sociálním příspěvkům, úrokům, mzdám atd.

Spotřeba fixního kapitálu (P.51c) představuje snížení hodnoty fixních aktiv vlivem fyzického a morálního opotřebení. Za všechny typy fixních aktiv je v celé časové řadě počítána metodou nepřetržité inventarizace (PIM).

Čisté pořízení nevyřáběných aktiv (NP) obsahuje pořízení a úbytky hmotných a nehmotných nevyřáběných aktiv, tj. přírodních zdrojů (NP.1), smluv, pronájmů a licencí (NP.2) a nákupu a prodeje goodwillu a marketingových aktiv (NP.3). Náklady na převody vlastnictví nevyřáběných aktiv jsou však součástí tvorby hrubého fixního kapitálu. Přírůstky a úbytky hmotných nevyřáběných aktiv se za národní hospodářství jako celek vyrovnají, neboť všichni vlastníci těchto aktiv jsou považováni za rezidenty.

V národních účtech jsou také zachyceny **ostatní ekonomické toky** ovlivňující změnu aktiv a závazků, které nejsou zachyceny ve formě transakcí na kapitálovém a finančním účtu. Jsou to ostatní změny objemu aktiv a závazků, nominální zisky a ztráty z držby (K.7).

Ostatní změny objemu aktiv a závazků (K.1 až K.6) zachycují dopad mimořádných a nepředvídaných událostí na objem aktiv a závazků. V národních účtech se sleduje ekonomický vznik aktiv (K.1), jako např. objevy využitelných přírodních zdrojů nebo zavedení emisních povolenek (K.2), ekonomický zánik nevyřáběných aktiv, jako např. vyčerpání přírodních zdrojů, ztráty z katastrof (K.3), konfiskace bez náhrady (K.4), ostatní změny objemu jinde neuvedené (K.5), např. převody půdy, ztráty z titulu požáru, krádeží nebo napadení zásob hmyzem a změny v klasifikaci (K.6), tj. v sektorovém zařazení institucionálních jednotek a v zařazení aktiv a závazků.

Nominální zisky nebo ztráty z držby (K.7) vyjadřují změnu hodnoty aktiva (závazku i čistého jmění) v důsledku změn v úrovni a struktuře cen. Z analytického hlediska je velmi důležité, že systém rozděluje nominální zisky nebo ztráty z držby na neutrální (K.7.1) a reálné (K.7.2). Neutrální zisky z držby vyjadřují změnu všeobecné hladiny cen (pro všechna aktiva a závazky jsou počítány stejným cenovým indexem pro konečné národní užití s vyloučením změny zásob). Reálné zisky z držby jsou spočteny jako rozdíl mezi nominálními a neutrálními zisky z držby a vyjadřují hodnotu, jakou vlastník daného aktiva či závazku získal či ztratil za sledované období v poměru k průměrnému pohybu cen ostatních aktiv.

Hrubý domácí produkt (B.1g) nebo čistý domácí produkt (B.1n) – hrubý domácí produkt v tržních cenách – jako konečný výsledek výrobní činnosti rezidentských výrobců, je počítán na základě výrobní, výdajové a důchodové metody. Výrobní metoda je založena na souhrnu přidané hodnoty a čistých daní z produktů. Výdajová metoda spočívá v součtu výdajů na konečnou spotřebu, tvorbu hrubého kapitálu a čistého smývozu. Důchodová metoda je založena na součtu náhrad zaměstnancům, hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu a čistých daní z výroby a dovozu. HDP je výsledkem výrobní aktivity rezidentských jednotek.

Provozní přebytek – hrubý (B.2g) nebo čistý (B.2n) – představuje zejména zisky podnikatelských subjektů (korigované např. o zisk z držby zásob), úroky a jiné důchody z vlastnictví kapitálu. Je stanoven jako rozdílová položka mezi hrubou přidanou hodnotou, náhradami zaměstnancům a čistými daněmi z výroby a z dovozu. Provozní přebytek v sektoru domácností obsahuje také činnosti bydlení ve vlastním obydlí.

Smíšený důchod – hrubý (B.3g) nebo čistý (B.3n) – je souhrnem důchodu z podnikání (zisku) a důchodu z pracovní činnosti osob samostatně výdělečně činných a zařazených v sektoru domácností.

Podnikatelský důchod – hrubý (B.4g) nebo čistý (B.4n) – je vyrovnávací (bilanční) položkou účtu podnikatelských důchodů, odpovídající pojmu běžného zisku před rozdělením a zdaněním daní z příjmů, jak se běžně používá v podnikovém účetnictví.

Národní důchod – hrubý (B.5g) nebo čistý (B.5n) – je bilanční položkou účtu rozdělení prvotních důchodů, tj. důchodů z využívání výrobních činitelů (práce, půdy a kapitálu, včetně čistých daní z výroby a dovozu); je součtem sald prvotních důchodů za rezidentské sektory.

Disponibilní důchod – hrubý (B.6g) nebo čistý (B.6n) – je výsledkem tvorby a rozdělení důchodů, a proto bilanční položkou účtu druhotného rozdělení důchodů. Je to částka, kterou ekonomické subjekty mohou věnovat na konečnou spotřebu a na úspory, tj. na akumulaci v hmotných, nehmotných nebo finančních aktivech.

Upravený disponibilní důchod – hrubý (B.7g) nebo čistý (B.7n) – je vyrovnávací položkou účtu znovurozdělení naturálních důchodů. Je tvořen disponibilními důchody sektorů upravenými o naturální sociální transfery mezi sektory. V úhrnu za národní hospodářství je totožný s disponibilním důchodem (B.6).

Úspory – hrubé (B.8g) nebo čisté (B.8n) – jsou vyrovnávací položkou účtu užití důchodů. Představují částku, která je (při kladných úsporách) k dispozici na pořízení hmotných, nehmotných nebo finančních aktiv nebo na snížení finančních závazků, anebo (při záporných úsporách) musí být zajištěna snížením těchto aktiv nebo zvýšením závazků. Celkové zdroje akumulace za jednotlivé sektory jsou však vyšší nebo nižší o vliv kapitálových

transferů. V sektorech vládních institucí, NISD a domácností jsou úspory rozdílem mezi disponibilními důchody a konečnou spotřebou. V ostatních sektorech se rovnají disponibilnímu důchodu. Národní úspory jsou součtem úspor rezidentských institucionálních sektorů.

Čisté půjčky (+) nebo čisté výpůjčky (-) (B.9) vyjadřují částku, kterou je daný sektor schopen půjčit nebo nucen si vypůjčit od jiného sektoru. Za národní hospodářství jako celek vyjadřují zdroje, které národní ekonomika dala k dispozici nerezidentům nebo které si od nich vypůjčila. V sektoru vládních institucí se vládní přebytek nebo deficit (B.9) posuzuje ve vztahu k HDP ve smyslu maastrichtských kritérií (3 %). Položka B.9 je bilanční položkou kapitálového účtu a měla by odpovídat stejné položce ve finančním účtu, kde vyjadřuje celkovou změnu finančních aktiv a pasiv. Mezi oběma přístupy k výpočtu vyrovnávací položky zpravidla existuje statistická diskrepance. Odráží používání rozdílných informačních zdrojů, nepřesnosti, chyby a omyly při sestavování a zpracování údajů účetních nebo statistických výkazů, působí zde i vliv nedůsledného dodržování metodického pojetí jednotlivých položek. Finální statistická diskrepance je v procesu bilancování jednotlivých nefinančních i finančních transakcí minimalizována a nakonec obvykle umístěna do ostatních závazků a pohledávek (F.8).

Změny čistého jmění (B.10) vyjadřují změny hodnoty aktiv a závazků v průběhu účetního období a shrnují částky zachycené v jednotlivých účtech akumulace, tj. změny čistého jmění vlivem úspor a kapitálových transferů, změny čistého jmění vlivem ostatních změn objemu aktiv a změny čistého jmění vlivem nominálních zisků/ztrát z držby.

Saldo dovozu a vývozu zboží a služeb (B.11) – jestliže je kladné, existuje přebytek pro nerezidenty a deficit pro tužské národní hospodářství, a naopak v případě, že je záporné.

Saldo běžných transakcí nerezidentů s rezidenty (B.12) – kladné nebo záporné, je výsledkem transakcí mezi rezidentskými a nerezidentskými institucionálními jednotkami v prvotním a druhotném rozdělení důchodů.

Čisté jmění (B.90) za národní hospodářství celkem se používá též pojem národní bohatství. Čisté jmění národního hospodářství celkem je součtem čistého jmění institucionálních sektorů. Představuje hodnotu nefinančních aktiv celého národního hospodářství plus saldo finančních aktiv a závazků vůči nerezidentům.

Ocenění

Toky a stavy jsou oceněny v tržních cenách. Pokud tržní cena není k dispozici (např. v případě netržních služeb poskytovaných vládními institucemi), ocenění je provedeno součtem nákladů na výrobu; jde o běžné ceny. Kromě toho toky a stavy jsou také vyjádřeny ve stálých cenách (tj. v cenách předchozího období).

Výrobci a uživatelé určitého produktu obvykle chápou jeho hodnotu odlišně, a to z důvodu dopravních nákladů, obchodních přírůžek a daní z produktů snížených o dotace na produkty. Abychom se co nejlépe drželi hlediska jak výrobců, tak odběratelů, zachycuje se v systému veškeré užití v kupních cenách, které zahrnují dopravní náklady, obchodní přírůžky a daně snížené o dotace na produkty, zatímco produkce je zachycena v základních cenách, které uvedené složky vylučují. Vývoz a dovoz komodit je sledován v cenách na hranici. Celkový vývoz a dovoz je oceněn v cenách na hranicích vývoze (FOB). Zahraniční doprava a služby pojištění mezi hranicemi vývoze a dovoze nejsou zahrnuty do ceny zboží, nýbrž se zaznamenávají jako služby.

Základní cena je cena, kterou má dostat výrobce od kupujícího za jednotku vyrobené produkce výrobků nebo služeb bez daně z produktů, splatné z této jednotky v důsledku její výroby nebo prodeje, ale včetně dotace na produkty získané na tuto jednotku v důsledku její výroby nebo prodeje. Jsou vyloučeny dopravní přírůžky fakturované výrobcem samostatně a zisky a ztráty z držby nefinančních a finančních aktiv. Zahrnuty jsou dopravní přírůžky účtované výrobcem na stejné faktuře, a to i když jsou na faktuře uvedeny jako samostatná položka.

Kupní cena je cena, kterou kupující skutečně platí za produkty k okamžiku nákupu. Je konstruována jako základní cena, která je zvýšena (+) a snížena (-) o tyto položky:

- + daně snížené o dotace na produkty (vyloučeny jsou však odpočitatelné daně na produkty jako DPH);
- + dopravní přírůžky, které platí kupující, aby převzali dodávku v požadovaném čase a na požadovaném místě;
- množstevní nebo sezónní slevy z obvyklé ceny nebo sazby;
- úroky nebo poplatky za služby připočtené za poskytnutí úvěru;
- přírůžky vznikající v důsledku nezaplacení v rámci lhůty stanovené v době, kdy byly nákupy uskutečněny.

Toto ocenění je určeno metodikou Evropského systému národních účtů, podrobně viz manuál k ESA 2010 kapitola 1 (body 1.94 až 1.100) a kapitola 3 (body 3.06 a 3.44).

Poznámky k tabulkám

Tab. 5-1. až 5-19. **Ukazatele tvorby, rozdělení a užití důchodu, aktiv a závazků**

Účet výrobků a služeb (tabulky 5-1. a 5-2.) zobrazuje reálné toky výrobků a služeb v ekonomice. Zachycuje celkové zdroje (produkcí a dovoz) výrobků a služeb a jejich užití v rozdělení na mezispotřebu, konečnou spotřebu, tvorbu hrubého kapitálu (fixního kapitálu, změnu stavu zásob, včetně cenností) a vývoz. Vzhledem k tomu, že produkce je oceněna v základních cenách a užití v cenách kupních, jsou zde uvedeny i daně z produktů a dotace na produkty.

Účet výrobků a služeb je vyrovnáný (nemá žádnou vyrovnávací položku). Je součástí národních účtů za národní hospodářství jako celek.

FISIM (P.119), tj. služby finančního zprostředkování nepřímo měřené, jsou součtem dvou implicitních poplatků placených vypůjčovatelem a půjčovatelem. Je kalkulován jako rozdíl mezi referenční sazbou a sazbou skutečně placenou vkladatelům a účtovanou vypůjčovateli. Vztahuje se pouze na půjčky a vklady finančních institucí (S.122 a S.125; s výjimkou mezibankovních půjček a vkladů) a zahrnuje se do jejich produkce. Stejná částka je alokována do mezispotřeby ostatních institucionálních sektorů/subsektorů, do konečné spotřeby nebo zahrnuta do vývozu.

Tab. 5-3. až 5-17. obsahují přehled hlavních makroekonomických ukazatelů národního hospodářství celkem a v rozdělení podle odvětví a institucionálních sektorů. Charakterizují nefinanční transakce (transakce s výrobky a službami, rozdělovací a kapitálové transakce), finanční transakce a rozvahové položky (stavy). Dále zobrazují vztahy k nerezidentům, čisté jmění a jeho změny a stavy nefinančních a finančních aktiv a stavy závazků.

Tab. 5-18 a 5-19. **Deficit vládních institucí a Dluh vládních institucí** obsahují v časové řadě přehled ukazatelů ovlivňujících deficit a dluh sektoru vládních institucí (viz institucionální sektory) v rozdělení podle subsektorů. Vymezení vládního deficitu a dluhu je v souladu s mezinárodními standardy a nařízeními orgánů EU.

Deficit rozpočtů vládních institucí představuje výši čistých výpůjček (-B.9) vládních institucí; přebytek rozpočtů vládních institucí představuje výši čistých půjček (+B.9) vládních institucí. Hodnota B.9 čisté půjčky (+) / čisté výpůjčky (-) je základem pro hodnocení rozpočtového hospodaření vládních institucí podle maastrichtských kritérií (3 % z HDP). Pro tento účel (*Excessive deficit procedure*) se již B.9 o úroky ze swapových operací a operací s termínovými úrokovými dohodami (FRA) na tzv. EDP B.9 neupravuje. Položky D.4, D.7 a D.9 jsou konsolidované, tj. jsou vyloučeny transfery uvnitř každého subsektoru vládních institucí.

Propočet dluhu vládních institucí je založen na metodice ESA 2010 a Manuálu k vládnímu deficitu a dluhu a posuzuje se ve vztahu k HDP ve smyslu maastrichtských kritérií (60 % z HDP). Dluh vládních institucí (vyjádřený v nominální hodnotě) představuje souhrn závazků vyplývajících z přijatých vkladů, vydaných dluhových cenných papírů a přijatých úvěrů, půjček a návratných finančních výpomocí (AF.2+AF.3+AF.4). Přijaté vklady (jako součást dluhu vládních institucí) byly vykázány pouze v letech 2001 až 2006 z titulu zařídění České konsolidační agentury v S.13. V současné době jsou přijaté vklady opět součástí dluhu vládních institucí z titulu zařídění České exportní banky, Českomoravské záruční a rozvojové banky a Fondu pojištění vkladů do S.1311 (v souladu s metodikou ESA 2010).

Tab. 5-20. **Podrobné členění daní a sociálních příspěvků sektoru vládních institucí**

Obsahuje přehled běžných (D.2.a D.5) a kapitálových daní (D.91) a čistých sociálních příspěvků (D.61) na sociální a zdravotní pojištění, které jsou zdrojem příjmů sektoru (subsektorů) vládních institucí. Uvedené údaje jsou v souladu s údaji národních účtů za S.13 a pravidly ESA 2010. Jejich propočet je založen na tzv. metodě časového posunu, která umožňuje eliminovat vliv daní (daňových „příjmů“), které pravděpodobně nebudou nikdy vybrány. Vzhledem k tomu nejsou položky pod kódem D.995 obsazeny.

Tab. 5-21. až 5-27. **Ukazatele nefinančních aktiv**

Poskytují pohled na odvětvovou strukturu (v souladu s mezinárodním standardem NACE) nefinančních aktiv, na jejich celkový objem, tvorbu hrubého fixního kapitálu, pořízení vybraných druhů fixních aktiv a na změny v zásobách. Stavy fixních aktiv jsou vyjádřeny v čistých (zůstatkových) reprodukčních cenách, tj. v kupních cenách snížených o kumulovanou spotřebu fixního kapitálu.

* * *

Další informace o ročních a čtvrtletních národních účtech jsou dostupné na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

- www.czso.cz/csu/czso/hdp_narodni_ucty